

Kansalaisliikkeet Internetissä ja moniäänisen demokratian vaatimus

KIRSI KALLIO

ABSTRACT

Political civic movements on the Internet and the demand for deliberative democracy

The purpose of this article is to discuss whether the political civic movements represent new kind of democracy when democracy is defined as people's sovereignty. First, three different models of democracy – communitarian, liberal individualism and deliberative (or discursive) – are compared. Second, the possibilities of deliberative democratic action on the Internet are analysed. Third, the role and the characteristics of political civic movements in the modern democracy are described. Fourth, the Internet is assessed as a political arena from a perspective of provision and access of information, group-formation and coordination, and heterotopic communication. And finally, the challenges of the digital deliberative democracy are discussed.

Johdanto

Yhteiskunnallisessa keskustelussa on viime aikoina huolestuneina toisteltu väitettä: politiikka ei kiinnosta kansalaisia (ks. esim. Bucy ja Gregson 2001, 361; Hague ja Loader 1999, 4). Tällä väitteellä viitataan yleensä havaintoihin siitä, kuinka puolueisiin osallistuminen on laimeaa ja kuinka vaalien äänestysprosentit ovat laskeneet. Perinteisesti juuri poliittisissa puolueissa toimiminen ja äänestäminen ovat olleet osallistumisen muotoja, joiden kautta kansalaisten on katsottu voivan osallistua poliittiseen päätöksentekoon. Uudesta teknologiasta, erityisesti Internetistä, onkin haettu poliittisen aktiivisuuden uutta herättäjää (ks. esim. Hague ja Loader 1999, 4). Digitaalisesta demokratiasta keskustellaan kuitenkin usein pohtimatta tarkemmin sitä, miksi politiikka ei kansalaisia kiinnosta.

Vastausta kysymykseen voi lähteä etsimään politiikan nykykehityksestä. Ensinnäkin politiikka on henkilöitynyt. Tämä tarkoittaa sitä, että politiikka henkilöityy yhä enemmän tiettyihin poliittikkoihin, ei niinkään poliittisiin aatteisiin. Ruchtin (1998,

49) mukaan vaaleissa mitataan henkilöiden suosituimmuutta, kun sen sijaan yhteiskunnalliseen järjestykseen niissä ei juuri voi vaikuttaa. Toisaalta politiikka on myös kaupallistunut. Poliittikkaa markkinoidaan kansalle samalla tavoin kuin kulu- tustuotteita, usein esimerkiksi viihteen varjolla. Vaalien yhteydessä puhutaankin vaalikampanjoinnin amerikkalaistumisesta, jolla viitataan juuri paitsi edellä viittaamaani politiikan henkilöitymiseen myös muun muassa markkinoinnin ja viestinnän ammattilaisten näkyvään roolin vaalikampanjoissa (ks. esim. Aarnio ja Isotalus 2000, 18–20).

Kolmas, ja ehkä kaikkein perustavanlaatuisin, piirre politiikan nykykehityksessä on se, että politiikka on siirtynyt yhä enemmän talouden sfääriin (Kähkönen 1997, 11; Teivainen 1997, 32). Tästä johtuen perinteisen politiikan piirissä käsiteltävillä asioilla ei aina välttämättä ole kovin suurta vaikutusta kansalaisten elämään, koska tosiasialliset päätökset tehdään jossain muualla kuten esimerkiksi ylikansallisten suuryritysten johdossa. Tällöin äänestäminen saattaa perustellusti tuntua turhautavalta, koska vaaleissa valitut edustajat eivät juurikaan voi vaikuttaa äänestäjien elämää sääte-

leviin asioihin. Nykyajan taloudellisessa järjestelmässä talouden tuotannon omistajat asettavat siis omien taloudellisten ja tuotannollisten ratkaisujensa kautta ehdot monien ihmisten elämälle. Näin olen *kansan suvereniteetti* eli ihmisten mahdollisuus vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin ei välttämättä enää nykyisessä kehityksessä toteudu. (Käkönen 1998, 96.) Talouselämä sitoo myös entistä enemmän perinteisten poliittisten päätöksentekijöiden käsiä, jolloin perinteinen politiikka onkin ehkä muuttumassa asioiden päättämisestä ja ohjaamisesta olemassa olevien tilanteiden hallinnaksi (ks. myös Siltala 2001).

Nykykehityksen ei kuitenkaan tulisi tulkita tarkoittavan sitä, että demokratia tai politiikka olisi katoamassa. Mielenkiintoisempaa kuin määritellä politiikka niiden instituutioiden kautta, joissa sitä toteutetaan, onkin tarkastella kysymystä siitä, mikä tekee ilmiöstä poliittisen (ks. Palonen 1987). Tästä näkökulmasta voimme ajatella, että politiikka ei ole kuollut. Sen sijaan sen muodot ja sisällöt ovat muuttuneet. Talouselämän vallan kasvun voi katsoa johtaneen siihen, että niin sanottuun perinteiseen politikointiin on jäänyt demokratian mentävä aukko. Monet kansalaisliikkeet ovatkin pyrkineet paikkaamaan tätä aukkoa nostamalla julkiseen, poliittiseen keskusteluun asioita, jotka eivät perinteisesti sinne ole kuuluneet. Tästä osoituksena esimerkiksi poliittiset protestit ovat viime vuosikymmeninä kohdistuneet entistä enemmän talouselämään kuin valtiollisiin ideologioihin (ks. esim. Porta ym. 1998, 115).

Britannian pääministeri Tony Blair arvosteli kesällä 2001¹ G8-maiden johtajien kokouksen aikoihin kadulla protestoivia ihmisiä. Hänen mielestään protestiin ei ollut aihetta, koska G8-maiden kokouksessa demokraattisten valtioiden demokraattisesti valitut johtajat tekivät päätöksiä. Toisaalta hän ei kritiikissään huomionnut sitä, että protesti ei välttämättä kohdistunut G8-maiden johtajiin vaan ylipäänsä järjestelmään, joka sallii maailman kahdeksan johtavan teollisuusvaltion johtajien tehdä päätöksiä, jotka vaikuttavat maailman kaikkien muidenkin valtioiden kansalaisten elämään. Emmehan esimerkiksi me suomalaiset ole olleet vaikuttamassa siihen, ketkä G8-piirissä asioista päättävät.

Nykykehityksen vaarana voikin pitää sitä, että elämäämme koskettavista asioista päättävien toi-

mijoiden piiri harvenee ja elitistyy. Tällöin suurimmalle osalle kansalaisista jää lähinnä symbolinen rooli poliittisessa osallistumisessa. Conway (2000) luokittelee poliittisen osallistumisen toisaalta aktiiviseen ja toisaalta passiiviseen osallistumiseen. Aktiivisella osallistumisella hän viittaa toimijan todellisiin mahdollisuuksiin vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon ja passiivisella osallistumisella lähinnä politiikan seurantaan medioiden välityksellä. Erityisesti digitaalista demokratiaa koskevissa keskusteluissa usein kuitenkin turhan huolimattomasti sivutetaan kysymys siitä, mikä on politiikkaa ja poliittista osallistumista. Onko esimerkiksi pelkkä politiikasta keskusteleminen Internetin keskustelufoorumeilla todellista politiikkaa vai liittyykö poliittiseen osallistumiseen aina mahdollisuus vaikuttaa elämäämme säätelevistä asioista päättämiseen?

Viime aikoina onkin entistä painokkaammin esitetty vaatimuksia uudenlaisesta moniäänisemmästä politiikasta, jossa entistä useampi saisi äänensä kuuluksi ja pääsisi vaikuttamaan yhteisten asioiden hoitoon. Tätä ovat olleet vaatimassa aktiivisesti erityisesti monet kansalaisliikkeet, ja Internet on periaatteellisesta avoimuudestaan johtuen esitetty otollisena alustana tällaisen moniäänisen demokratian toteuttamiselle. Luonnollisesti tulee kuitenkin muistaa, että Internet sinällään ei tee toiminnasta yhtään moniäänisempää tai demokraattisempaa. Demokratian kannalta oleellista on, miten Internetiä poliittisessa toiminnassa hyödynnetään. Erityisesti monet poliittiset kansalaisliikkeet tuntuvat omaksuneen Internetin keskeiseksi toimintaväyläkseen. Internetin välityksellä kansalaisliikkeiden on, paitsi mahdollista nostaa tärkeiksi kokemiaan asioita julkiseen keskusteluun, myös värvätä uusia kannattajia sekä tiedottaa toiminnastaan.

Tässä artikkelissa tarkoituksenani onkin tarkastella kysymystä, edustaako kansalaisliikkeiden toiminta Internetissä uudenlaista demokraattista vaikuttamista, jos käsitämme demokratian kansan suvereniteettina eli mahdollisuutena vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin. Artikkelin aluksi vertaan moniäänisen demokratian vaatimusta aikaisempiin demokratian legitimoitintapoihin ja analysoin digitaalisen demokratian mahdollisuuksia moniäänisen demokratian näkökulmasta. Tämän jälkeen erittelen kansalaisliikkeiden roolia modernissa demokratiassa sekä tarkastelen Internetiä kansalaisliikkeiden toiminnan areenana. Lo-

¹ Yleisradion televisiouutiset 28.7.2001.

puksi pohdin vielä digitaalisen moniäänisen demokratian haasteita.

Kohti moniäänistä demokratiaa

Demokratian ajatellaan yleensä toteutuvan moderniin valtioon liittyvien instituutioiden, vaalijärjestelmien, vapaan kansalaistoiminnan, vapaan tiedonvälityksen ja poliittisten puolueiden kautta (ks. esim. Jansson 1969, 131–174). Näiden instituutioiden ja järjestelmien harjoittama toiminta on demokratiaa kuitenkin vain sillä edellytyksellä, että se määritellään demokratiaksi. Demokratian käsite ei siis ole selkeä tai yksiselitteinen (ks. esim. Touraine 1997). Tästä huolimatta esimerkiksi useissa teledemokratia-arvioissa demokratiaa ei määritellä juuri lainkaan, vaan käsite otetaan ikään kuin valmiiksi annettuna. Teledemokratia-hankkeiden päämääräksi saatetaan esimerkiksi asettaa osallistujien aktivoiminen tai osallistujamäärien lisääminen tavallaan olettaen, että pelkkä osallistuminen sinällään olisi demokratiaa (Aarnio ym. 2001, 6). Onkin tarkoituksetonta pohtia, miten esimerkiksi Internet voi tukea demokraattista toimintaa, jos emme ensin määrittele, millaista demokratiaa Internetin käytöllä halutaan tuettavan.

Digitaalisesta demokratiasta käytyä keskustelua on leimannut lähinnä kaksi vaihtoehtoista näkemystä demokratiasta: liberaali individualismi ja kommunitarismi. Näkökulmat eroavat toisistaan sen suhteen, miten niissä määritellään demokratian legitimitetti. Valtaosa digitaalista demokratiaa koskevasta keskustelusta näkee demokratian oikeutuksen nojaavan liberaaliin individualismiin kun taas vaihtoehtoisesti kommunitaristista näkemystä kannattavat esittävät demokratian perustuvan yhteisesti tunnustettujen arvojen ja kollektiivisen 'hyvän' ajamiseen. (Dahlberg 2001, 188–190; Jacobson ja Jang 2001, 435–438.)

Dahlberg (2001, 190) käyttää termiä liberaali individualismi sisällyttäen siihen kaikki ne demokratian traditiot, jotka näkevät yksilöt rationaalisina, autonomisina toimijoina, jotka tietävät ja kykenevät ilmaisemaan oman parhaansa. Näin ollen liberaalissa individualismissa demokratia koetaan yksilön oikeutena toteuttaa omaa 'parastaan'. Valtion tehtävänä on taata yksilöille mahdollisuudet ja olosuhteet toteuttaa tätä oikeuttaan, jolloin poliittisen osallistumisen funktiona on vahvistaa individualistisen itsensä toteuttamisen edellytyksiä (Jacobson ja Jang 2001, 435). Digitaalisen demokra-

tian näkökulmasta teknologia tarjoaa kanavan, jonka avulla yksilöt voivat osallistua ja vaikuttaa liberaalien rakenteiden ylläpitoon ja vahvistamiseen käyden neuvottelua hallinnollisten instituutioiden kanssa (Dahlberg 2001, 190). Esimerkkinä tämäntyyppisestä digitaalisen demokratian perustelusta ovat argumentit, joissa korostetaan tavallisten kansalaisten mahdollisuutta ottaa suoraan ja nopeasti yhteyttä valtakunnan tason poliittisiin päätöksentekijöihin.

Kommunitarismi on tarjonnut vaihtoehtoisen vision digitaalisesta demokratiasta. Näkökulma nostaa politiikan keskiöön yksilön sijasta yhteisön, jolloin poliittisen toiminnan tavoitteena on vaalia yhteisön kollektiivista henkeä ja arvoja ja pyrkii päätöksiin, jotka ajavat yhteisön kollektiivista hyvää (Dahlberg 2001, 188–193; Jacobson ja Jang 2001, 435–438). Kommunitaristisessa ajattelussa uusien tietoverkkojen uskotaan olevan otollisia välineitä tällaisen konsensuaalisen yhteisöllisyyden ylläpitoon, koska ne tarjoavat välineitä yhteisistä merkityksistä neuvotteluun (Dahlberg 2001, 194).

Esimerkiksi elektronisiin äänestyskokeiluihin näyttäisi liittyvän kommunitaristisen näkemyksen mukainen konsensuaalinen politiikkakäsitys. Tämän käsityksen mukaan päätöksenteon kohteena oleva ilmiö on ainakin jollakin tavalla yksinkertaistettavissa äänestyksen mahdollistavaan muotoon, jolloin lopputulokseen pääsemisen äänestämällä koetaan ylipäänsä olevan mahdollista (Aarnio ym. 2001, 11). Voi kuitenkin ajatella, että demokraattisen päätöksentekokoneiston tehdessä päätöksen, kansanäänestyksen tai vaaleilla valittujen edustajien toimesta, se samalla asettuu vastustamaan joidenkin kansalaistensa arvomaailmaa (Käkönen 1995, 128). Esimerkiksi hyväksyessään parisuhdelain eduskunta asettui homo- ja lesboliittoa vastustavien kansalaisryhmien arvoja vastaan.

Individualistiseen liberalismiin ja kommunitarismiin perustuvat näkemykset demokratiasta ovat saaneet rinnalleen kolmannen vaihtoehdon (Dahlberg 2001, 188; Jacobson ja Jang 2001). Suomen tämän vaihtoehdon tässä yhteydessä *moniääniseksi demokratiaksi* (deliberative democracy), koska demokratian legitimitetin katsotaan tässä näkemyksessä nojaavaan yksilöiden väliseen moniääniseen dialogiin. Jacobson ja Jang (2001) kutsuvat tätä kolmatta näkemystä Habermasin (ks. esim. 1998) mukaan diskursiiviseksi demokratiaksi.

Moniäänisen demokratian vaatimuksessa yhdistetään individualistisen liberalismiin ja kommuni-

tarismin sisältämät vahvuudet, mutta pyritään samalla välttämään niiden heikkouksia (Dahlberg 2001; Jacobson ja Jang 2001). Olennaista on se, että yksilön ei luonnostaan oleteta pyrkivän ajamaan omaa etuaan (individualistinen liberalismi) tai yhteisönsä hyvää (kommunitarismi). Sen sijaan demokratian toteutumisen katsotaan vaativan yksityisten yksilöiden transformoitumista aktiiviseksi kansalaiseksi 'vahvan demokraattisen keskustelu'-instituution kautta (Barber 1984). Yksilöiden täytyy siis tulla julkisesti orientoituneiksi kansalaiseksi, ei vain yksilöllisiä intressejä toteuttaviksi, rationaalisen dialogin kautta (Dahlberg 2001, 197). Uusi viestintäteknologia voi tarjota julkisen sfäärin osallistua tämän dialogin käymiseen (ks. Habermas 1989).

Moniääninen demokratia on luonteeltaan yksilöiden välistä, koska kaikki legitimoidut (ja rationaaliset) päätökset ovat neuvottelun tulosta. Näin ollen moniäänisyys onkin Bohmanin (1996, 8) mukaan pikemmin julkinen kuin kollektiivinen aktiviteetti, sillä toisin kuin kommunitaristisessa näkemyksessä poliittista subjektiviteettia ei nähdä kollektiivisena vaan individualistisena ominaisuutena. Yksilön on kuitenkin löydetävä kollektiivisesti rationaaliset argumentit omien intressiensä tueksi eli siis oikeutettava yksilölliset intressinsä yhteisellä hyvällä (Dahlberg 2001, 197).

Moniäänisen demokratian vaatimus on relevantti nykyajan globalistuvassa maailmassa, jossa kansallisvaltioiden merkitys demokratian turvaajina on heikkenemässä (ks. Kallio ja Käkönen 2002). Liberaalissa näkemyksessä valtion oletetaan turvaavan kansalaisilleen mahdollisuuden toteuttaa omaa parastaan, ja kommunitaristisessa näkökulmassa korostetaan kansalaisten homogeenistä arvomaailmaa. Tänä päivänä kuitenkin esimerkiksi yksilöiden mahdollisuudet toteuttaa taloudellisia intressejään riippuvat pitkälti ylikansallisista markkinavoimista. Toisaalta jälkimoderneissa yhteiskunnissa, joissa kehitys on korostanut individualismia, kansalaisten intressipiirit ja arvomaailmat eivät välttämättä ole kovin yhtenäiset.

Käkösen (1998, 95–96) mukaan demokratiaa ei tulisi sitoa ainoastaan parlamentaariseen järjestelmään ja valtioon kuuluvaksi vaan demokratian voi käsittää yksilöiden tasavertaisena mahdollisuutena vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin. Moniääninen demokratia vaatiikin toteutuakseen valtioiden rajat ylittävää dialogia. Esimerkiksi monet poliittiset kansalaisliikkeet ovat kiinnostuneita sel-

laisista ilmiöistä (mm. globaalien resurssien eriarvoinen jakautuminen, ympäristöongelmat), joihin ei välttämättä voi vaikuttaa ainoastaan paikallisesti yhden valtion sisältä. Viime vuosina politiikan tutkimuksen kentällä onkin käyty keskustelua niin sanotusta kosmopoliittisesta demokratiasta (ks. esim. Archibugi ja Held 1995).

Moniääninen demokratia ja Internet

Miten sitten moniäänisen demokratian vaatimus sopii digitaalisen demokratian lähtökohdaksi? Tässä luvussa tarkastelen moniäänisen demokratian olemusta van Dijkin (2000) digitaaliseen demokratiaan kohdistamien kysymysten pohjalta. Van Dijkin mukaan teledemokratia-näkemyksiä voi eritellä kolmen lähtökohdan mukaan. Ensimmäinen lähtökohta koskee demokratian tavoitteita: onko demokraattisen toiminnan tavoitteena mielipiteen muotoilu vai päätöksenteko? Toinen lähtökohta liittyy niihin keinoihin, joilla nämä demokratialle asetetut tavoitteet ovat saavutettavissa. Saavutaanko ne esimerkiksi suoran vai edustuksellisen demokratian keinoin? Vasta kun demokratian tavoitteet ja keinot ovat selvillä, on tarkoituksenmukaista paneutua kolmanteen kysymykseen eli siihen, miten teknologisten ratkaisujen suunnittelu ja hyödyntäminen tukevat tavoitellun demokratian toteutumista.

Ensimmäiseksi tarkastelen moniäänisen demokratian tavoitteenasettelua. Tässä yhteydessä palaan kysymykseen siitä, linkittykö demokraattinen osallistuminen aina yhteisistä asioista päättämiseen vai voimmeko kutsua demokratiaksi myös näistä yhteisistä asioista keskustelemista ja erilaisen näkökantojen esille tuomisen mahdollisuutta. Esimerkiksi erilaisilla kansalaisliikkeillä on Internetissä keskustelufoorumeita, joissa kiinnostuneilla on mahdollisuus keskustella politiikasta. Joidenkin näkökantojen mukaan (esim. Witschge 2002) jo tämä keskustelun mahdollisuus on demokraattista osallistumista politiikkaan. Toisaalta monet tutkijat (esim. Hacker 2002) määrittelevät demokraattiseksi osallistumiseksi vain sellaisen toiminnan, joka on yhteydessä päätöksentekokoneistoon ja jonka välityksellä pystytään myös päätöksiin vaikuttamaan.

Yksi moniäänisen demokratian hankalimmista haasteista onkin kysymys siitä, miten päätöksenteko voisi ylipäänsä olla moniäänistä. Moniäänisyyteen liittyy väistämättä konfrontaatio eli eri intres-

siryhmien tavoitteiden yhteensopimattomuus. Tätä seuraa, että eri vaihtoehtojen paremuudesta joudutaan yleensä äänestämään. Äänestyksen tulos on enemmistön päätös, jolloin päätöksessä erilaisten vähemmistöjä edustavien ”äänien” kirjo ei tule välttämättä huomioitua.

Toinen van Dijkin esittämä kysymys liittyy demokratian edustuksellisuuteen. Erilaiset demokratian toteuttamiskeinot perustuvat toisaalta edustajien valitsemiseen ja toisaalta kansalaisten suoraan vaikuttamiseen. Esimerkiksi Suomen poliittinen järjestelmä perustuu parlamentaariseen edustukselliseen demokratiaan, jolloin poliittiset puolueet toimivat eräänlaisena linkkinä valtion ja kansalaisten välillä. Kansalaisten kiinnostus puolueisiin on kuitenkin laimenemassa, eikä puolueilla välttämättä koeta olevan todellista vaikutusvaltaa päätettäessä elämäämme koskettavista asioista. Voisiko siis moniäänisen demokratian näkökulmasta olla tarkoituksenmukaista lisätä päätöksentekijöiden määrää moninaisimmilla kansalaisyhteiskunnan intressiryhmillä, esimerkiksi siis juuri erilaisilla kansalaisliikkeillä? Tällöin vaikutusvalta verkotuisi ja polarisoituisi useampaan asemaan. Globalisoituvassa maailmassa nämä intressiryhmät voivat olla toiminta-alueiltaan kansainvälisiä ja perinteisten valtioiden rajat ylittäviä. Vielä aivan toisen asteen kysymys kuitenkin on, miten estää vallan hupeneminen demokraattisilta päätöksentekokoneistoilta talouselämään.

Moniäänisen demokratian tavoitteisiin ja toteuttamiskeinoihin liittyykin vaikeita, vielä vastausta vailla olevia kysymyksiä. Ennen kuin nämä kysymykset on ratkaistu, on vaikea arvioida, miten Internetiä voisi hyödyntää moniäänisen demokraattisen toiminnan areenana. Van Dijk (2000, 48–51) on kuitenkin esitellyt kolme erilaista mallia, joiden mukaan Internet voisi toimia demokraattisen toiminnan alustana.

Näistä kaksi ensimmäistä, markkinakeskeinen ja infokraattinen malli, korostavat valtiokeskeisen hallinnon merkitystä tiedonkulussa ja viestinnässä. Näissä malleissa Internet perinteisen joukkotiedotuksen tapaan toimii kanavana hallinnon ja kansalaisten välillä. Aarnio ym. (2001, 8) ovat luokitelleet digitaalisen demokratian tavoitehierarkiat neljään tasoon: tiedottamiseen, informointiin, elektroniseen asiointiin ja keskusteluareenaan. Van Dijkin kuvaama markkinamalli korostaa erityisesti demokratian tiedottamis- ja informointifunktioita. Markkinamallissa tavoitteena on informoitu kan-

salainen, joka aktiivisesti hakee tietoa Internetistä, jossa sitä siis tulee olla riittävästi tarjolla. Internetin välityksellä hallinnon on myös mahdollista tiedottaa asioista segmentoidulle yleisölle lähettämällä sähköpostia tai rakentamalla www-sivuille eri aihepiirejä koskevia, tiettyä rajattua yleisöä kiinnostavia toiminnallisia kokonaisuuksia.

Van Dijkin kuvaama infokraattinen malli pitää sisällään samat informointi- ja tiedottamisfunktiot kuin markkinakeskeinen malli, mutta näiden lisäksi mallissa korostuu viestinnän vastavuoroisuus. Infokraattisessa mallissa painotetaan elektronisen asioinnin mahdollisuutta eli sitä, miten kansalaiset voisivat vastavuoroisesti myös antaa palautetta ja tietoja hallinnolle. Tällainen malli vaikuttaa olevan tausta-ajatuksena niissä lukuisissa teledemokratiakokeiluissa, joissa pyritään rakentamaan siltaa viranomaisten ja kansalaisten välille.

Moniäänisen demokratian näkökulmasta kaikkein lupaavimmalta vaikuttaa Van Dijkin esittelemä Internet-malli. Tässä mallissa viestintä kulkee verkoissa, ei niinkään vain keskittyneen hallinnon ja yksittäisten kansalaisten välillä, jolloin valta on polarisoitunut useampaan kohteeseen. Verkostometafora käytetäänkin usein kuvaamaan niitä moninaisia linkittyviä, joissa kansalaisten välinen kanssakäyminen ja vaikuttaminen tapahtuu (esim. Wellman ja Berkovitz 1988). Tiedottamisen, informoinnin ja elektronisen asioinnin lisäksi Internetin funktiona on tällöin tarjota alusta myös kansalaisten keskinäiselle vuorovaikutukselle. Van Dijkin Internet-mallin voikin tulkita korostavan erilaisten sähköisten keskustelufoorumien merkitystä.

Kansalaisliikkeet modernissa demokratiassa

Moniääninen demokratia vaatii kansalaisilta aktiivista otetta julkiseen keskusteluun. Julkista keskustelua pyrkivät virittämään etenkin monet kansalaisliikkeet, joista voi katsoa tulleen olennainen osa nykyaikaista demokratiaa. Mikä sitten on kansalaisliike? Määrittely on hankalaa, eikä tutkijoiden piirissä varmasti koskaan saavuteta yksimielisyyttä kansalaisliikkeen kriteereistä. Tämä johtuu käsitteen monitasoisuudesta. Kansalaisliikkeellä saatetaan ensinnäkin tarkoittaa erilaisia poliittisen toiminnan muotoja kuten ammattiliikkeitä, puolueita, organisoituneita yhdistyksiä ja uskonnollisia liikkeitä. Toisaalta käsitteellä viitataan usein yksittäisiin tapahtumiin kuten lakkoihin, boikotteihin ja mielenosoituksiin. Kolmanneksi kansalais-

liikkeeksi voidaan kutsua myös toimintaprosessia jonkin asian puolesta (Pakulski 1991, xiv–xvi). Esimerkinä tällaisesta prosessista voi olla vaikka pa pyrkimys globaalien resurssien tasa-arvoiseen jakamiseen.

Pakulskin (1991, xiv) mukaan kansalaisliikkeitä leimaa kuitenkin aina jonkinlainen spontaanisuus, laaja kannatus, joukkovoima ja elinvoimaisuus. Hän itse määrittelee kansalaisliikkeet kollektiiviksi aktiviteeteiksi, jotka ovat vain osittain institutionalisoituneita, arvo-orientoituneita sekä epäsystemaattisia muodoiltaan ja symboleiltaan. 1970-luvun puolivälistä lähtien on puhuttu niin sanotuista uusista sosiaalisista liikkeistä (new social movements). Nimitys syntyi määrittämään erityisesti ekoaktivistisia, ydinvoimaa vastustavia sekä feministisiä ryhmittymiä, joiden toimintaa leimaa prosessimaisuus, vallitsevan poliittisen järjestyksen kritisointi sekä toiminnan sijoittuminen kansalaisyhteiskuntaan sfääriin, perinteisten poliittisten rakenteiden ulkopuolelta (Pakulski 1991, 25).

Tässä artikkelissa tarkennan Pakulskin määritelmää kuvaamalla kansalaisliikkeitä neljän eri kriteerin perusteella samansuuntaisesti kuin monet muut tutkijat (esim. Meyer ja Tarrow 1998, 2; Rucht 1998, 30–31; Zirakzadeh 1997, 4–5). Ensimmäisen ominaispiirteen mukaan kansalaisliikkeeksi voi määrittellä ryhmittymän, joka vaatii uutta sosiaalista järjestystä eli jonka toimintaa värittää tietynlainen anarkismi suhteessa vallitsevaan yhteiskunnalliseen järjestykseen. Tämä tarkoittaa sitä, että ryhmittymä kritisoii vallitsevia hallinto-instituutioita järjestelmänä eikä vain halua parantaa tietyn intressiryhmän etuja olemassa olevan lainsäädännön puitteissa.

Toisaalta, poliittisissa kansalaisliikkeissä osallistujat eivät yleensä edusta poliittista eliittiä. Poliittisella eliitillä tarkoitan tässä yhteydessä ryhmittymiä, joilla on yhteiskunnallista vaikutusvaltaa eli esimerkiksi henkilöitä, jotka työskentelevät perinteisissä puolueissa tai talouselämän johtopaikoilla. Tässä mielessä esimerkiksi Attac-järjestön nimeäminen kansalaisliikkeeksi on epäselvää, koska Attacissa toimivat ovat usein myös perinteisten poliittisten puolueiden jäseniä. Kansalaisliikkeille ominaista on myös se, että niihin osallistuvat eivät useinkaan koe automaattisesti kuuluvansa johonkin organisaatioon. Sen sijaan heitä sitoo yhteen tunne kollektiivisesta solidaarisuudesta. Korostaakseni kansalaisliikkeen prosessimaisuutta puhunkin mieluummin kansalaisliikkeiden toiminnan

koordinaatiosta kuin organisaatiosta. Samansuuntaisesti käytän tässä yhteydessä kansalaisliikkeiden toimijoista nimitystä osallistujat enkä jäsenet (ks. myös Della Porta ja Diani 1999, 17).

Kolmas kansalaisliikkeen määrittelylle asetamani kriteeri on laaja verkottuneisuus. Vaikka siis kansalaisliike ei yleensä muodosta virallista hierarkkista organisaatio, saattavat erilaiset liikkeet olla horisontaalisesti hyvinkin laajalle verkottuneita. Internetin myötä on mahdollistunut erityisesti pienten paikallisten kansalaisliikkeiden verkottuminen globaalisti toisiin samansuuntaisiin liikkeisiin.

Neljäs kansalaisliikkeiden ominaispiirre on, että ne saattavat toiminnassaan turvautua poliittisesti konfrontatiivisiin ja sosiaalisesti häiritseviin strategioihin kuten mielenosoituksiin tai muihin painostuskeinoihin. Näin toimien liikkeet pyrkivät rikkomaan konventionaalisen yhteiskunnallisen järjestyksen. Useat kansalaisliikkeet leimataan usein laittomiksi, koska ne eivät noudata totuttuja toimintatapoja eivätkä toimi perinteisten poliittisten instituutioiden puitteissa.

Kansalaisliikkeiden toimintaa ei liene tarkoituksenmukaista tarkastella irrottamalla ne sosio-historiaalisesta kontekstistaan, vaan liikkeiden toiminta on luonnollisesti sidoksissa vallitsevaan yhteiskuntajärjestykseen ja kulttuuriin. Esimerkiksi totalitaarisissa maissa kollektiiviset protestit ovat harvinaisia, koska niistä saatetaan rangaista ankarasti. Näin ollen ympäristö luo aina edellytykset ja rajoitteet sosiaalisten liikkeiden toiminnalle. Pakulski (1991, 26) kuvaakin sosiaalisia liikkeitä sekä aikaansa oireiksi että samalla myös ratkaisuksi.

Meyer ja Tarrow (1998, 4) nimeävät länsimaiset nyky-yhteiskunnat yhteiskunnallisten liikkeiden yhteiskunniksi (social movement societies). Tällaisia yhteiskuntia määrittää kolme piirrettä. Ensinnäkin yhteiskunnallisesta liikehdinnästä ja protestoinnista on tullut modernin elämän keskeinen osa, jonka avulla pyritään toteuttamaan modernia demokratiaa. Toisaalta protestikäyttäytymisen muodot ja protestin kohteet ovat monimuotoisempia kuin koskaan. Perinteisten katumielenosoitusten ja joukkomarssien rinnalle ovat tulleet uudenlaiset muodot vaikuttaa (esim. lobbaus). Kolmanneksi protestiliikkeet ovat institutionaalistuneet ja professionaalistuneet. Institutionaalistumisen myötä kansalaisliikkeistä on tullut politiikoinnin välineitä konventionaalisen politiikan areenoille. Professionaalistuminen puolestaan tarkoittaa

sitä, että useiden liikkeiden toimintaa koordinoivat palkatut johtajat (Meyer ja Tarrow 1998, 4–15).

Meyer ja Tarrow (1998, 13) painottavat yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä, jotka suosivat sosiaalisen protestoinnin ilmenemistä. Merkittävinä vaikuttavina tekijöinä he mainitsevat yleisen koulutustason nousun sekä median kasvaneen vaikutusvallan. Medialla viitataan tässä yhteydessä paitsi joukkotiedotusvälineisiin (esim. televisio) myös vuorovaikutteisiin viestintäteknologioihin (esim. sähköposti, puhelin). Kouluttautumalla sekä medioita käyttämällä ja seuraamalla ihmiset saavat informaatiota vallitsevista oloista. Uuden vuorovaikutteisen teknologian, esimerkiksi Internetin, välityksellä ihmiset voivat myös suhteellisen väittömästi luoda yhteyksiä maailmanlaajuisesti. Lisäksi joukkotiedotus on sikäli merkittävä tekijä, että ihmiset omaksuvat television uutislähetystä katsellessaan malleja protestikäyttäytymisen eri muodoista.

Kansalaisliikkeiden toiminta usein syyttä suotta leimataan jonkinasteiseksi uhaksi demokratialle. Voisi pikemminkin olettaa kuten Kubic (1998, 149) toteaa, että protesti ei ole demokratian uhka vaan pikemminkin sen tärkeä komponentti. Myös Demostheneksen lentävä lause tukee tätä ajatusta: ”Demokratian paras keino suojautua yksinvaltaa vastaan on useimmilla viisailla ihmisillä hallusaan: epäily”. Kimmoke kansalaisten aktiiviseen toimintaan syntyykin yleensä juuri vallitsevien olosuhteiden epäilystä. Kuitenkin vallitseva valtakoneisto ottaa usein itselleen oikeuden määrittellä, millainen toiminta on demokratiaa tukevaa ja mikä sen periaatteita rikkovaa. Esimerkiksi jugoslavia-laisten protestointi Belgradin kaduilla syksyllä 2000 määriteltiin länsimaissa yleisesti demokratian toteutumiseksi, kun taas esimerkiksi Göteborgin EU-huippukokouksen ajankohtana, kesällä 2001, tapahtuneen katuprotestoinnin Ruotsin pääministeri Person määritteli fasistiseksi terrorismiksi².

Kansalaisliikkeiden toiminnassa ei kuitenkaan välttämättä aina pyritä demokratian ihanteisiin, sillä liikkeet voivat myös jyrkästi vastustaa demokraattisia arvoja (Pakulski 1991, 3). Varsin oikeutetusti esimerkiksi Tarrow (1998, 194) kysyykin, johtavatko ylikansalliset kansalaisliikkeet välttämättä demokratian moniäänistymiseen sekä yksittäisten kansalaisten valtaistumiseen (empowerment). Eikö aktiivisen kansalaistoiminnan tulokse-

na voi olla myös hallinnon totalitarisoituminen sekä väkivalta? Esimerkkinä hän esittää, kuinka vaikutusvaltaisoin globaali liike 1990-luvun alussa ei suinkaan ollut länsimainen ympäristöliike tai ihmisoikeusliike vaan sen sijaan islamilainen fundamentalismi. Demokratialla onkin väistämättä myös riskinsä. Vuosituhannen taitteessa Euroopassa on ihmetelty äärioikeistolaisten puolueiden suosiota etenkin Itävallassa ja Ranskassa. Itävallan kohdalla tilanne johti jopa Euroopan unionin boikottitoimiin. Demokratiaa ei tulisikaan turhia kyseenalaistamatta asettaa jonkinlaiseksi kollektiivin ideaaliksi.

Internet kansalaisliikkeiden toiminnan areenana

Miten sitten kansalaisliikkeiden toiminta Internetissä toteuttaa moniäänistä demokratiaa? Tarkastelen kysymystä kolmen demokratiaan kuuluvan keskeisen vuorovaikutusmuodon, nimittäin informaation tarjonnan, ryhmittymien muotoutumisen ja toiminnan koordinoimisen sekä heterotooppisen viestinnän näkökulmista (ks. esim. Tambini 1999, 306).

1. Informaation tarjonta

Uudet ryhmittymät eivät useinkaan saa mielestään tarpeeksi ja ”oikeanlaista” näkyvyyttä perinteisessä mediassa. Valtamediat saattavat olla harvojen omistajien käsissä, ja tämä rajoittaa demokratiaan kuuluvaa mielipiteiden moninaisuutta (Wilhelm 2000, 48). Valtamediassa näyttäytyvätkin yleensä vain valtaapitävät. Esimerkkejä anarkististen kansalaisliikkeiden vaikeudesta murtaa uutiskynnys perinteisissä joukkoviestimissä löytyy runsaasti. Esimerkiksi USA:n vastaiskuja Afganistaniin uutisoitiin laajasti Helsingin Sanomissa maanantaina 8.10.2001, mutta samana päivänä Helsingin kaduilla järjestettyä USA:n iskuja vastustavaa muutaman tuhannen hengen mielenosoitusta ei seuraavan päivän lehdessä uutisoitu lainkaan. Sen sijaan valtamedian uutisoinnista poikkeavaa näkemystä edustava, Internetissä toimiva uutispalvelu, Vaikuttava Tietotoimisto (URL:<http://vaikuttava.net>) uutisoi mielenosoituksen. Internetin ehkä tärkein etu kansalaisliikkeiden kannalta onkin, että se tarjoaa erilaisia näkemyksiä kannattaville ryhmille edullisen vaihtoehdon saada näkemyksensä esille ilman perinteisen median suodatusta (Rash 1997, 63 ja 85).

² Keski-suomalainen 16.6.2001.

Jotkut tutkijat kuvaavat Internetin olevan media-na luonteeltaan aivan erilainen kuin perinteiset joukkoviestimet. Tulee kuitenkin muistaa, että myös perinteisillä valtamedioilla on Internetissä omat toimitetut verkkolehrensä ja kotisivunsa, joiden voi katsoa edustavan niin sanottua perinteistä mediaa uudessa välineessä. Nämä sivustot ovat toimitettuja, jolloin niiden toimittajat toimivat perinteisen median kaltaisesti portinvartijoina sivustojen välittämän tiedon suhteen. Saattaa myös olla, että perinteisten medioiden toimittajat hakevat ensisijaisesti tietoa perinteisten, jo arvovaltaa omaavien medioiden ylläpitämiltä sivustoilta, jolloin kansalaisliikkeiden sivustot toimittajien tiedonlähteinä jäävät paitsioon. Itse asiassa perinteiset mediat ovat omineet ainakin käyttäjämääriin suhteutettuna Internetistä valtavasti näkyvyyttä, jolloin pienempien liikkeiden sivustojen voisi näkyvyydeltään kokea jääneen myös Internetissä marginaaliin.

Ihmisillä on myös taipumus luottaa enemmän perinteiseen mediaan (Rash 1997, 118). Esimerkiksi syksyn 2001 terroridraamaa seurattiin ensisijaisesti televisiosta, vaikka myös Internetin uutispalvelimet menivät tukkoon (ks. esim. Uskali 2001, 119). Tutkimusten mukaan (esim. Rash 1997, 138) valtion päättävät virkamiehet edustavat yleensä ikänsä ja koulutuksensa perusteella sellaista käyttäjäkuntaa, joka toki käyttää Internetiä muun muassa sähköpostiliikenteessä, mutta ei juurikaan itse hae sieltä tietoa. Vaikka siis esimerkiksi hakukoneet tekevät informaation hakemisen helpommaksi kuin perinteisistä medioista, lukijan vastuulle jää valita, mitä hän pitää keskeisenä äänenä (Mitra 2001, 60; Tambini 1999, 308). Internet viestinnän välineenä ei siis sinällään tee toiminnasta yhtään edistykellisempää tai demokraattisempää, vaan kysymys on siitä, miten Internetin mahdollisuuksia toiminnassa hyödynnetään.

2. Ryhmittymien muodostuminen ja toiminnan koordinoiminen

Monen kansalaisliikkeen toiminta voisi jopa olla kokonaan mahdotonta ilman globaaleja tietoverkkoja. Erytinen piirre, jonka Internet kansalaisliikkeiden toiminnassa mahdollistaa, on paikallisen ja globaalin yhdistyminen, joka tarkoittaa sitä, että Internetin välityksellä pienet paikalliset ryhmittymät voivat linkkiytyä globaalisti, jolloin ne itse asiassa muodostavat laajan verkottuman (Rash 1997, 21 ja 110).

Internetin välityksellä samanlaisia intressejä omaavat yksilöt ja ryhmät voivat löytää toisensa. Mitra (2001, 63) kuvaa tällä tavoin muodostuvaa virtuaalista yhteisöä diskursiiviseksi tilaksi, joka rakentuu ihmisistä, jotka puhuvat samalla tavalla ja samoista asioista. Oldenbergin (1989) mukaan tällainen tila on kodin ja työpaikan lisäksi kolmas paikka, joka muotoilee yhteisöllisyyttä. Näille paikoille on ominaista, että ne tarjoavat neutraalin taapamispaikan, jossa sosiaaliset konventiot ovat demokraattisia ja keskustelu on päätoiminto. Lisäksi ihmiset ovat näissä paikoissa yleensä vapaita muista rutiineistaan (ks. Oldenberg 1989).

Sproulin ja Farajin (1995, 62) mukaan Internet on sosiaalinen areena, koska siellä asioivat ihmiset hakevat Internetin kautta yhteenkuuluvuutta yhtä paljon kuin tietoa. Samaan tapaan kuin kasvokkain tapahtuvissa keskusteluissa ei Internetin kautta käytävissä keskusteluissakaan aina välttämättä ole tarkoitus ratkoa ongelmia vaan pääfunktiona voi olla yhdessä oleminen (Wilhelm 2000, 44). Doheny-Farina (1996, 47–50) tosin esittää tämän olevan valheellista yhteisöllisyyttä, koska yhteenkuuluvuus perustuu vain yhteisesti jaettuun intresseihin, ei muuhun.

Sosiaalisessa mielessä Internetin keskusteluryhmät rinnastuvat perinteisiin lähiöravintoloihin. Samaan tapaan kuin virtuaalisessa tilassa myös kasvokkaisessa vuorovaikutustilanteessa kaljatuopin ääressä voidaan käydä vilkasta poliittista mielipiteenvaihtoa. Suomen poliittisessa elämässä ollaan viime aikoina peräänkuulutettu kansalaiskeskustelua. Voisi ajatella, että tällaista keskustelua kyllä käydään, mutta kysymys on vain siitä, miten poliittiset päätöksentekijät löytävät näille kansalaiskeskustelujen areenoille. Vielä toisen tason kysymys on, miten tällainen kansalaiskeskustelu huomioidaan poliittisessa päätöksenteossa.

Internetin välityksellä kansalaisliikkeiden on siis suhteellisen edullista ja nopeaa välittää informaatiota ja koordinoita toimintaansa. Voikin olettaa, että osittain Internetin ja osittain myös laskeneiden matkustuskustannusten johdosta massiiviset mielenosoitukset kansainvälisten huippukousten yhteydessä tulevat keräämään yhä suurempia osallistujajoukkoja eri puolilta maailmaa. Toisaalta nämä mielenosoitukset kertovat jotain myös perinteisen joukkotiedotuksen merkityksestä kansalaisliikkeiden toiminnassa. Visuaalisesti näyttävällä katuprotestoinnilla saavutetaan näkyvyyttä etenkin televisiossa. De Luca ja Peeples (2002)

väittävätkin, että nykymaailmassa politiikkaa tehdään enemmän 'julkisella ruudulla' (public screen) ei niinkään esimerkiksi Internetin tarjoamassa 'julkisessa tilassa' (public sphere).

3. Heterotooppinen viestintä

Moniäänisen demokratian toteuttaminen vaatii niin sanottua heterotooppista viestintää, jossa viestinnän tavoitteena on paitsi nostaa esiin keskeiset erimielisyydet myös löytää yhteiset tavoitteet. Lievrouw (2001, 16) määrittelee heterotooppisen viestinnän seuraavasti: "People seek out others most like themselves, articulate and cultivate their distinct interests, biases and world views, and control or exclude conflicting information, while maintaining an appearance of openness and communicativeness." Lievrouw (2001, 16) mielestä Internet tarjoaa otollisen areenan heterotooppiselle viestinnälle.

Voi ajatella, että heterotooppisen viestinnän vaatimus asettaa vaativimmat haasteet teknologian käytölle. Tämänkaltainen viestintä vaatii toimijoita ottamaan aktiivisesti toisia kuunnellen vastuuta päätöksistä, valinnoista ja toiminnan suuntaamisesta (ks. Aarnio ym. 2001, 4). Internetin välityksellä tämä voisi tapahtua esimerkiksi keskusteluareenoita hyväksi käyttäen. Silti Internetin keskusteluareenoilla, kuten informoivilla sivuillakin, vastuu ja valta päättää sisällöistä on viime kädessä sivuston ylläpitäjällä. Tämä voi paitsi tarjota (fasilitoida) myös ohjata (moderoida), tarkkailla (monitoroida) ja joissain tapauksissa myös sensuroida keskusteluareenan toimintaa (Aarnio ym. 2001, 12).

Wilhelm (2000, 18) toteaa, että usein kasvokkain tapahtuva viestintätilanne esitetään ideaalina tilanteena demokratian toteuttavalle vuorovaikutukselle. Myös Internetin keskusteluareenoilla tavoitteena on ollut eräällä tavalla jäljitellä kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta. Tämän huomaa esimerkiksi käytetyn kielen luonteesta, joka kirjoitetun tekstin ilmiänsästä huolimatta useimmiten on puhekielen normien mukaista. Yksi merkittävä ero Internetissä käytävän ja kasvokkaistilanteen keskustelujen välillä kuitenkin on. Internetissä viestijä voi esiintyä halutessaan anonyymina. Jos ajatella demokratiaa myös henkilökohtaisena vastuun ottamisena, niin anonyymiteetin idea osoittautuu sen kanssa melko ristiriitaiseksi. Toisaalta Internetissä ei tarvitse menettää kasvojaan sano-

mistensa perusteella, mutta toisaalta juuri tämän takia henkilön on helppo luistaa vastuusta sitoutua päätökseen.

Joidenkin kansalaisliikkeiden sivustojen tarkastelu (ks. Kallio ja Käkönen 2001) osoittaa, että niiden sivuilla keskustelua käyvät lähinnä samanmiehiset. Voisikin siis ajatella, että Internetissä (kuten lähiökuppiloissa) on jatkuvasti käynnissä lukuisia erillisiä kansalaiskeskusteluja. Vielä ei kuitenkaan ole kyetty ratkaisemaan sitä, miten nämä pienet purot saadaan yhdistettyä yhteiseksi kuohuvaksi, moniääniseksi kansalaiskeskustelun virraksi.

Entä miten heterotooppisen viestinnän idea suhtautuu ajatukseen politiikan kaupallistumisesta ja vastaavasti talouselämän politisoitumisesta? Nykyajan poliittinen vaikuttaminen tapahtuu pitkälti markkinatalouden keinoin, jolloin poliittisia aatteita ja henkilöitä markkinoidaan meille kansalaisille kuten kulutushyödykkeitä. Seuraako tästä, että kansalaisen roolia voisikin ymmärtää paremmin kuluttamisen kuin poliittisen osallistumisen kautta (ks. Habermas 1989)? Entä onko politiikka jotain, josta ylipäänsä voi keskustella laajemmista verkostoissa vai onko se pikemmin jotain, jota markkinoidaan meille? Onko politiikassa enää ylipäänsä sijaa demokraattiselle keskustelulle?

Digitaalista moniäänistä demokratiaa?

Internetin mahdollisuuksista moniäänisen demokratian toiminta-areenana on esitetty hyvin ristiriitaisia arvioita. Jotkut tutkijat (esim. Negroponte 1995) väittävät, että uudempia ja nopeampia teknologisia ratkaisuja kehitettäessä parannetaan myös poliittisia prosesseja eli kuten Wilhelm (2000, 21) toteaa: "These writers tend to view technology as the great equalizer, possessing magical powers that can wake up a sleepwalking democracy". Wilhelm (2000, 13–14) nimeää neofuturismiksi tällaisen ajattelutavan, jota leimaa kritiikiton usko kehitykseen ja teknologian ihannointi.

Internetin mahdollisuuksia poliittisen toiminnan areenana on myös kritisoitu rankasti. On väitetty, että Internetistä hyötyvät lähinnä vain teknologia-yritykset. Sen sijaan todellisiin ongelmiin, kuten globaalien resurssien epätasaiseen jakautumiseen, Internetin ei uskota tuovan ratkaisua. (Tambini 1999, 306.) Teknologia sinällään ei varmasti poista näitä ongelmia, vaan kysymys on siitä, miten teknologiaa hyödynnetään politiikassa. Esimerkiksi on hyvin ironista, että Internet mahdollistaa

paitsi talouden globalisoitumiskehityksen, myös tätä kehitystä vastaan protestoivien kansalaisliikkeiden toiminnan. Tämä ilmentää hyvin sitä, miten teknologia on vain väline, jolloin ihmiset itse määrittelevät, millaisia tarkoituksia ajamaan sen käyttö valjastetaan.

Tällaista ajattelutapaa voidaan kutsua teknorealismiksi (Wilhelm 2000, 23). Teknorealitit (esim. Winner 1993) esittävät, että teknologiat eivät ole neutraaleja vaan tulosta ihmisten tekemistä valinnoista eli ne on kehitetty ajamaan tiettyjä arvoja, ja niitä myös käytetään tiettyjen arvojen mukaisesti. Teknologia on siis myös sinällään poliittinen ilmiö, jonka suunnittelu ja käyttö on seurausta poliittisista valinnoista. Teknorealitit esittävätkin, että Internet välineenä on vallankumouksellinen, mutta se ei ole utopia (Wilhelm 2000, 23). Erilaisien uusien teknologioiden mahdollisuuksia poliittisessa toiminnassa on kuitenkin vaikea arvioida niin kauan kuin niiden käyttäjäkunta on rajoittunut (Tambini 1999).

Internetiä voidaan pitää edelleen melko elitistisen piirin välineenä, koska sen käyttäjäkunta muodostuu suurelta osin hyvin koulutetuista ja toimeentulevista ihmisistä (ks. esim. Rash 1997, 82; Tambini 1999, 322). Lisäksi tämä eliitti koostuu paljolti niistä ihmisistä, jotka ylipäänsä haluavat vaikuttaa yhteiskunnallisesti. Näin ollen uudet viestintäteknologiat eivät itsessään muuta kansalaisten osallistumista ja poliittista viestintää. Pikemminkin ne voi nähdä tehokkaina välineinä niille, jotka jo muutenkin toimivat aktiivisesti ja poliittisesti (Wilhelm 2000, 27).

Internetin avulla emme siis voi ratkaista kysymystä siitä, miksi politiikka ei kiinnosta. Vaikka kaikilla kansalaisilla olisi mahdollisuus käyttää Internetiä rajattomasti, erottuisivat kansalaisista silti edelleen ne, jotka haluavat vaikuttaa ja jotka siihen pystyvät sekä ne, joita yhteiskunnalliset asiat eivät kiinnosta tai jotka eivät omaa kompetenssia ilmaista ajatuksiaan ja kannanottojaan Internetin vaatimassa muodossa.

Lievrouw (2001, 6) väittää, että uudet teknologiat voivat entisestään edistää ihmisryhmittymien eriytymistä nyky-yhteiskunnissa. Väitteensä hän perustaa siihen, että aikaisemmin joukkotiedotus on toiminut yhteiskuntaa kokoavana ja integroivana välineenä tarjoamalla sisältöä, joka on kiinnostanut ja miellyttänyt mahdollisimman suurta yleisöjoukkoa. Lisäksi vuorovaikutteisista viestintäteknologioista esimerkiksi puhelin on yhdistänyt

ihmisiä kansallisvaltioiden sisällä (Carey 1989; Fischer 1992). Näin ollen ihmisten informaatioympäristö on ollut hyvin samankaltainen eli ihmiset ovat jakaneet samojen asioiden yhteisen ymmärryksen.

Monikulttuurisuus ja globaalistuminen ovatkin olleet joukkoviestinnän näkökulmasta vaikeita ilmiöitä (Tambini 1999, 310). Joukkotiedotusvälineet ovat olleet tilanteessa, jossa arvojen moninaistamisen sijasta on menty niiden globaaliin yhdenmukaistamiseen (amerikkalaistumiseen). Tämän huomaa esimerkiksi amerikkalaisten televisio-ohjelmien ylivallassa. Sen sijaan uudet viestintäteknologiat tarjoavat käyttäjilleen aikaisempaa suuremman mahdollisuudet valikoida informaatio-tarjontaa. Näin ollen fyysisesti hyvinkin samankaltaisissa oloissa elävät voivat elää hyvin erilaisissa informaatioympäristöissä (Web Dictionary of Cybernetics and Systems 2000).

Nykyisten viestintäteknologioiden rooli yhteiskunnan rakenteistumisen prosessissa (ks. Giddens 1984) onkin erilainen kuin niin sanottujen vanhojen teknologioiden (Lievrouw 2001, 6–13). Informaatioympäristöjen eriytyemisessä on luonnollisesti vaarana, että se johtaa myös taloudellisten ja sosiaalisten resurssien entistä epätasa-arvoisempaan jakautumiseen, mutta näin ei välttämättä tarvitse olla. Moniäänisen demokratian näkökulmasta tulisi huomioida, että erilaisissa informaatioympäristöissä elävät (esim. etniset vähemmistöt) saavat päätöksiin vaikuttavissa diskursseissa äänensä kuulluksi.

Mahdollisuus päästä verkkoihin ei vielä takaa, että ihmiset osallistuisivat tai että he peräti pääsivät vaikuttamaan asioihin. Aktiivinen osallistuminen pitää yllä olemassa olevaa poliittista järjestelmää, mutta ei välttämättä muuta sitä moniäänisemmäksi. Huomioitavaa on myös se, että ihmisillä ei useinkaan ole edes halua pyrkiä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Esimerkiksi moniäänistä demokratiaa palvelemaan pystytettyjä kansalaisverkkoja ei välttämättä hyödynnetä politikointiin, vaan täyttämään viihde- tai kouluttautumistarpeita. Toisaalta kansalaisliikkeen toimintaan osallistumisen motiivina saattaa olla jokin muu tarve kuin poliittinen vaikuttaminen (Tambini 1999, 324). Täytyy myös muistaa, että valintojen maailmassa on oikeutettua sallia ihmisille vapaus olla osallistumatta (Wilhelm 2000, 105). Kollektiivisen toiminnan näkökulmasta voi ajatella, että yhteinen toiminta kestää aina myös tietyn määrän vapaa-

matkustajia. Moniääninen demokratia vaatii kuitenkin kriittistä massaa eli ihmisiä, jotka ovat valmiita sijoittamaan aikaansa ja vaivaansa yhteisten asioiden ajamiseen. (ks. Birnbaum 1988.)

Jos ajatella demokratiaa kansan suvereni-teettina, näyttäytyy kansalaisliikkeiden toiminta juuri tämänlaisena uudentyyppisenä demokraattisena vaikuttamisena. Poliittikka on siirtymässä perinteisestä puoluepolitiikasta paitsi talouden myös kansalaisyhteiskuntaa edustavien kansalaisliikkeiden toiminta-areenoille. Vastaavia esimerkkejä kansalaisten suorittamasta demokratian haltuunotosta löytyy myös Suomen historiasta Venäjän vallan ajalta. Venäjän sortovaltaa vastustivat nimenomaan aktivistit, joiden toiminta Suomessa koettiin isänmaallisena, mutta tämä sama toiminta varmasti Venäjän näkökulmasta näyttäytyi anarkistisena.

Toteuttaako kansalaisliikkeiden toiminta Internetissä sitten uudenlaista demokratiaa? Tällä hetkellä kansalaisliikkeiden asemaa Internetissä, niin

kuin valtamediassa ja perinteisessä politiikassakin, voi pitää marginaalisena. Näin ollen näillä kansalaisliikkeillä ei juuri nyt voi katsoa olevan erityistä sananvaltaa yhteiskunnallisiin asioihin vaikuttaessa. Kärjistäen niiden olemassaolon voi todeta näyttäytyvän näennäisdemokratiana. Tällä tarkoitan sitä, että valtaa pitävät voivat viitata kansalaisliikkeiden toimintaan todetessaan demokratian olevan moniäänistä, mutta eivät välttämättä huomioi tätä toimintaa poliittisia päätöksiä tehdessään. Täytyy myös muistaa, että demokratia Internetissä ei tarkoita demokratiaa maailmassa sen ulkopuolella (Wilhelm 2000, 140). Internetin todellista potentiaalia demokraattisessa toiminnassa voikin ehkä arvioida vasta sitten, kun aktiivisten käyttäjien määrä kasvaa. Toivottavasti käyttäjämäärien kasvaminen edistää yhteiskunnallisten arvojen moninaistumista, jolloin myös poliittisessa päätöksenteossa tulisi entistä paremmin huomioida moniäänisen kosmopoliittisen demokratian vaatimus.

LÄHTEET

- Aarnio, Eeva ja Isotalus, Pekka. 2000. Miten presidentti on tehty? Teoksessa Pekka Isotalus ja Eeva Aarnio (toim.), *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty*, 5–21. Jyväskylä: SoPhi.
- Aarnio, Eeva, Jäkälä, Mikko, Hoffrén, Jari ja Isotalus, Pekka. 2001. Poliittisen toiminnan uusilla foorumeilla. *Tiedotustutkimus* 24:3, 4–19.
- Archibugi, Daniele ja Held, David (toim.). 1995. *Cosmopolitan democracy. An agenda for a new world order*. UK: Polity Press.
- Barber, Benjamin R. 1984. *Strong democracy: Participatory politics for a new age*. Berkeley: University of California Press.
- Birnbaum, Pierre. 1988. *States and collective action: the European experience*. Cambridge University Press.
- Bohman, James. 1996. *Public deliberation: Pluralism, complexity, and democracy*. Cambridge: MIT Press.
- Bucy, Erik B. ja Gregson, Kimberly S. 2001. Media participation. A legitimizing mechanism of mass democracy. *New Media and Society* 3:3, 357–380.
- Carey, James W. 1989. *Communication as culture: Essays on media and society*. London: Unwin Hyman.
- Conway, M. Margaret. 2000. *Political participation in the United States, 3rd edn*. Washington, DC: CQ Press.
- Dahlberg, Lincoln. 2001. Democracy via cyberspace. Mapping the rhetorics and practices of three prominent camps. *New Media and Society* 3:2, 187–207.
- Della Porta, Donatella ja Diani, Mario. 1999. *Social movements. An introduction*. Oxford, UK: Blackwell Publishers.
- De Luca, Kevin Michael ja Peeples, Jennifer. 2002. From public sphere to public screen: Democracy, Activism, and the "violence" of Seattle. *Critical Studies in Media Communication* 19:2, 125–151.
- Van Dijk, Jan. 2000. Models of democracy and concepts of communication. Teoksessa Kenneth Hacker ja Jan van Dijk (toim.), *Digital democracy. Issues of theory & practice*, 30–53. London: Sage.
- Doheny-Farina, Stephen. 1996. *The wired neighbourhood*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Fischer, Claude. 1992. *America calling: A social history of the telephone to 1940*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Giddens, Anthony. 1984. *The constitution of society*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Habermas, Jürgen. 1989. *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Habermas, Jürgen. 1998. Three normative models of democracy. Teoksessa Cronin, C. ja De Greiff, P. (toim.), *The inclusion of the other*, 239–252. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hacker, Kenneth. 2002. *Network democracy, political will and the fourth world*. Esitetty kollokviossa 'Euricom colloquim Electronic networks and democratic engagement', Nijmegen, Alankomaat, 10.10.2002.
- Hague, Barry N. ja Loader, Brian D. 1999. Digital democracy: An introduction. Teoksessa Hague, Barry N. ja Loader, Brian D. (toim.), *Digital democracy. Discourse and decision making in the information age*, 3–22. London: Routledge.
- Jacobson, Thomas L. ja Jang, Won Yong. 2001. Rights,

- culture and cosmopolitan democracy. *Communication Theory* 11:4, 434–453.
- Jansson, Jan-Magnus. 1969. *Politikens teori*. Söderström & C:O: Borgå.
- Kallio, Kirsi ja Käkönen, Jyrki. 2001. *Poliittiset kansalaisliikkeet verkossa – demokraattinen vaikuttaminen kansalaisyhteiskunnassa*. Alustus puheviestinnän päivillä teknologiavälitteisen politiikan ja viestinnän työryhmässä. Jyväskylä, 20.10.2001.
- Kallio, Kirsi ja Käkönen, Jyrki. 2002. *Internet in improving democracy? Some critical remarks*. Esitetty kollokviossa 'Euricom colloquim Electronic networks and democratic engagement', Nijmegen, Alankomaat, 10.10.2002.
- Kubic, Jan. 1998. Institutionalization of protest during democratic consvadation in central Europe. Teoksessa Meyer, David. S. ja Tarrow, Sidney (toim.), *The social movement society*, 131–152. Rowman & Littlefield publishers, inc.
- Käkönen, Jyrki. 1995. *Konfliktit, turvallisuus ja ympäristö. Modernisaation kriisi*. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.
- Käkönen, Jyrki. 1997. Globaalistuminen ja sosiaalisten tilojen muutos. *Kosmopolis* 27:2, 5–23.
- Käkönen, Jyrki. 1998. Kansalaisyhteiskunnan merkityksen kasvu. Teoksessa Seppälä, Nina (toim.), *Ääni Käheänä. Voiko demokratisoitumista ja osallistumista tukea*, 93–122. Tutkimuksia n:ro 79. Tampere: Rauhan ja konfliktitutkimuskeskus.
- Lievrouw, Leah A. 2001. New media and the 'pluralization of life-worlds': A role for information in social differentiation. *New Media and Society* 3:1, 5–26.
- Meyer, David S. ja Tarrow, Sidney. 1998. A movement society: Contentious politics for a new century. Teoksessa Meyer, David S. ja Tarrow, Sidney (toim.), *The social movement society*, 1–28. Rowman & Littlefield publishers, inc.
- Mitra, Ananda 2001. Marginal voices in cyberspace. *New Media and Society* 3:1, 53–72.
- Negroponte, Nicholas 1995. *Being digital*. New York: Knopf.
- Oldenberg, Ray 1989. *The great good place*. New York: Paragon House.
- Pakulski, Jan 1991. *Social movements. The politics of moral protest*. Melbourne: Longman Cheshire.
- Palonen, Kari 1987. Poliitiikan ilmiöt vai politiikan ilmiö? *Politiikka* 29:4, 305–321.
- Porta, Donatella, Fillieule, Olivier ja Reiter, Herbert 1998. Policing protest in France and Italy: From intimidation to cooperation. Teoksessa David S. Meyer ja Sidney Tarrow (toim.), *The social movement society*, 111–130. Rowman & Littlefield publishers, inc.
- Rash, Wayne Jr. 1997. *Politics on the nets. Wiring the political process*. New York: W. H. Freeman.
- Rucht, Dieter 1998. The structure and culture of collective protest in Germany since 1950. Teoksessa David S. Meyer ja Sidney Tarrow (toim.), *The social movement society*, 29–58. Rowman & Littlefield publishers, inc.
- Siltala, Juha 2001. Yhteiskuntapolitiikka on tyypistynyt rahapolitiikaksi. *Helsingin Sanomat* 31.12.2001.
- Sproull, Lee ja Faraj, Samer 1997. Atheism, sex, and databases: The net as a social technology. Teoksessa Sara Kiesler (toim.), *Culture of the Internet*, 35–51. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Tambini, Damian 1999. New media and democracy. The civic networking movement. *New Media and Society* 1:3, 305–329.
- Tarrow, Sidney 1998. *Power in movement. Social movements and contentious politics*. Second edition. Cambridge, UK: University Press.
- Teivainen, Teivo 1997. Demokratia, territoriaalisuus ja poikkikansallistuminen. *Kosmopolis* 27:2, 25–40.
- Touraine, Alain 1997. *What is democracy?* (Ranskankielinen alkuteos Qu'est-ce que la démocratie? 1994. Käännös David Macey.) UK: Westview Press. A Division of HarperCollinsPublishers.
- Uskali, Turo 2001. Online-median läpimurto. Teoksessa Turo Uskali (toim.), *Mediatesti. Syyskuun yhdestoista*, 119–123. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Mediainstituutti.
- Vaikuttava Tietotoimisto. URL [saatavilla 14.10.2001]: <http://vaikuttava.net>
- Web dictionary of cypernetics and systems, 2000. 'Information Environment'. URL [saatavilla 9.1.2002]: http://pespmc1.vub.ac.be/ASC/Inform_envir.html
- Wellman, Barry ja Berkovitz S. D. 1988. *Social structures*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Wilhelm, Anthony G. 2000. *Democracy in the digital age. Challenges to political life in cyberspace*. New York: Routledge.
- Winner, Langdon 1993. Upon opening the black box and finding it empty: Social constructivism and the philosophy of technology. *Science, Technology and Human Values*, 18:3, 362–378.
- Witschge, Tamara 2002. Online deliberation: Possibilities of the Internet for deliberative democracy. Esitetty kollokviossa 'Euricom colloquim Electronic networks and democratic engagement', Nijmegen, Alankomaat, 9.10.2002.
- Zirakzadeh, Cyrus E. 1997. *Social movements in politics. A comparative study*. London: Longman.